

Levenslessen van een emeritus hoogleraar

Inleven als pedagogische bekwaamheid

Eens in de paar jaar organiseert Driestar Educatief conferenties exemplarisch onderwijs. Op één na heeft Peter Buck, emeritus hoogleraar aan de Pädagogische Hochschule te Heidelberg, ze allemaal bijgewoond. Niet alleen als bezoeker, maar ook als spreker en/of workshopleider. Deze keer verzorgde hij een workshop over 'Inleven als pedagogische bekwaamheid'. Rieke de Kool sprak hem er achteraf over.

Prof. dr. Peter Buck

Inleven verandert je als persoon

Tijdens een wandeling op de conferentie kwam het al aan de orde: 'Ik ben bij een workshop van Peter Buck geweest. Het was erg boeiend, maar voor ik erover vertel, moet ik het eerst goed laten bezinken. Hij zegt zoveel mooie en diepe dingen dat je volgens mij na een tijdje pas gaat doorgronden wat je allemaal gehoord hebt en hoe waardevol dat is. Mensen die Peter goed kennen, zeggen dat dit vaak zo is.' Peter zelf moet erom glimlachen en reageert: 'Kennelijk is het me gelukt de workshop op een Wagenscheinse manier te leiden.' Wat hij aan de orde gesteld heeft? 'Op basis van het gedachtegoed van Martin Buber en vooral ook van eigen ervaringen heb ik geprobeerd iets te zeggen over het belang van inleven. In het onderwijs is het cruciaal dat een leerkracht zich inleeft en dat naar twee kanten: zowel in de richting van de onderwijshouden en de zaken die zich in de klas voordoen als in de richting van zijn leerlingen. Dat geldt nadrukkelijk voor de leerkracht en niet voor de leerling. Ik denk zelfs dat het een signaal is dat er iets niet goed gaat als een leerling zich in zijn of haar leerkracht inleeft. Bij inleven speelt onze wil een rol.

We moeten ons *willen* richten op iets wat zich buiten ons bevindt, bijvoorbeeld op de schepping of de verworvenheden van onze cultuur. Want dán zijn we gericht op de zaak die we willen onderwijzen of leren. Dat geldt voor leerkracht én leerling. Wanneer we ons ergens met aandacht en verwachting op richten, doet dat iets met onze persoonlijkheid. Dan dringen we er helemaal in door en ontstaat er iets wat ik "Erlebendes Verstehen" noem, begrijpen als resultaat van verwachten, wat de Franse filosofe Simone Weil met het veel diepere woord "attente" uitdrukte. In *attente* zit de betekenis "je uitstrekken naar" en vooral ook "open zijn voor".

Ervaringen die niemand je afneemt

Peter vond het belangrijk dat de deelnemers aan zijn workshop over inleven als pedagogische bekwaamheid zelf konden beleven wat inleven is. Op de vraag hoe hij dat tot stand bracht, zegt hij: 'Door woorden en natuurlijk vooral door mijn eigen belevenissen met woorden. Dat waren belevenissen met de onvertaalbaarheid van sommige woorden. Ik koos voor "inleven" omdat ik mijn term "Erlebendes Verstehen" niet uit het Duits naar het Nederlands kon vertalen. Als ik het in het Engels zou moeten zeggen, zou ik "to experience" gebruiken. Maar "experience" staat niet voor de diepe ervaring die ik bedoel. Inleven is net zo'n moeilijk woord, een typisch Nederlands woord. Probeer dat maar eens naar het Engels te vertalen. Inleven berust weliswaar op eigen ervaring, het is echter niet zomaar een ervaring, maar een ervaring waar je zelf actief bij betrokken bent geweest. Het is een doorleefde ervaring, die verbonden is met je zintuigen én die zin geeft.'

Peter benadrukt dat zo'n ervaring iets anders is dan kennis. 'Zo'n ervaring

kan nooit meer door iemand van je afgenomen worden. Die is helemaal deel geworden van je persoon. Je draagt hem de rest van je leven mee en hij beïnvloedt de manier waarop je waarneemt bij nieuwe ontmoetingen met mensen en dingen. Dat kan over kennis niet worden gezegd. Kennis leidt tot weten en is door iets anders te vervangen. Weten is op zichzelf niet verbonden met je identiteit. Voor het pure weten op basis van kennis kun je een ander of een boek raadplegen zonder dat je als persoon een vormende en doorleefde ervaring mist en zonder dat dat nadelig is voor nieuwe ervaringen.'

De tafel dekken met woorden

Terug naar de vraag hoe Peter het voor elkaar kreeg om in inleven bij de deelnemers van zijn workshop tot stand te brengen via woorden. Peter: 'Tijdens andere conferenties heb ik vaak benadrukt dat het belangrijk is om bij exemplarisch onderwijs "de tafel te dekken". Dat deed ik altijd letterlijk. Als we een mooi natuurkundig fenomeen bestudeerden, legde ik een wit papieren

kleed onder de petrischaaltjes op de tafel, of ik legde zout- en pyrietkubusjes op fluwelen doekjes. Dat benadrukt dat er iets esthetisch en bijzonders gaat gebeuren. Het heeft ook iets uitnodigends. Deze keer was er in mijn workshop echter geen sprake van een natuurkundig fenomeen. Daarom legde ik in plaats van de tafel te dekken A4-tjes met "welkom" op de stoelen van de bezoekers. Bij de start van de workshop stelde ik de vraag: "Kun je de tafel ook met woorden dekken?" We dachten er samen over na. Ik vertelde wat "welkom" betekent. In welkom zit het woordje wil en ook het woordje komst, wat voor "goed aangekomen" staat. Dus als je iemand welkom heet, geef je aan dat het met jouw wil overeenstemt dat hij of zij goed is aangekomen. Vroeger gebruikte men dat woord ook bij het weggaan. Dan bedoelde men: "Ik hoop dat je nog in veel situaties komt waarin je een mens bent die welkom is." Dat zegt veel over hoe je naar iemand kijkt. Met zo'n woord "welkom" ben je echter nog niet bij het inleven zelf. Misschien moest ik vertellen hoe ik mezelf als workshopleider voelde en bij de voorbereiding had gevoeld. Om die reden had ik twee zinnen op A4-tjes bij me. "Ik ben benauwd of ik dat wel aankan", was de ene zin. De intuïtie die me – thuis, tijdens de voorbereiding – overkwam toen ik die eerste zin had opgeschreven, was verwoord in de tweede zin: "Ik ben benieuwd of ik dat wel aankan." Die tweede zin had voor mij de impact van een verhoord gebed. Ik was plotseling ook van mijn angst bevrijd. Niet voor niets staat er in Johannes 1:1 " .. en het woord was bij God, en het woord was God." Hoe ik op die zinnen kwam, heb ik de bezoekers van de workshop eerlijk verteld. Ik zag best op tegen het geven van mijn workshop. Zo jong ben ik niet

meer; ik heb al zes jaar geen college meer gegeven. Dat woorden ook een rol spelen in hoe je zelf tegen iets aankijkt, was voor mij op dat moment een openbaring. Want toen ik "benauwd" veranderde in "benieuwd", wist ik: als je het wilt en op zo'n manier kijkt, heb je hoge verwachtingen. Zo ben ik de workshop ingegaan en toen hadden we een fijn gesprek. Maar dan moet ik natuurlijk ook zeggen dat de lezing van Hans van Crombrugge, die aan mijn workshop voorafging, ons er innerlijk al goed op voorbereid had.

De juiste aansluiting vinden

In zijn workshop heeft Peter onder meer willen zeggen dat de *aansluiting* tussen iemands woorden en de ander om heel goed inleven vraagt en dat dat heel lastig kan zijn, maar wel een opdracht is. 'Dat geldt zeker ook in het socratisch gesprek. Ik heb uiteindelijk meerdere ervaringen uit mijn eigen leven gedeeld. Bij de meeste daarvan was ik kind, bij de laatste had ik de rol van leraar. Waar het gaat om de aansluiting tussen degene die de woorden uitsprekt en degene die ze ontvangt, lukte dit in de situaties die ik vertelde niet of zelfs helemaal niet goed. Bij het opknappen van ons nieuwe huis in Duitsland, na een verhuizing uit Nederlands Indië in 1949, een heel spannende tijd niet lang na de Tweede Wereldoorlog, deed ik als jongen mijn uiterste best om niet in de weg te zitten. En toch kreeg ik op mijn kop dat ik in de weg zat. Verdedigen hielp niet. Ik vertelde de waarheid, maar er volgde een pak slaag. Enige tijd later braken, terwijl ik heel fatsoenlijk in bad zat, de "leeuwenpoten" van de al heel vaak meeverhuisde badkuip af. De hele badkamer stond blank! Ik moest m'n vader wel roepen. Op de vraag wat er gebeurd was, durfde

ik niet meer de waarheid te vertellen. Ik vertelde dat ik op de rand van de badkuip was gaan *staan*, wat niet zo geweest was. Ik weet niet meer of er toen ook een draai om m'n oren volgde, maar weet nog wel dat ik maar snel iets anders zei om te voorkomen dat ik gestraft werd omdat ik de waarheid zei.

Enkele jaren later werd ik me, terwijl ik zomaar langs de rivier liep, iets aparts gewaar. Ik denk dat deze twee belevenissen daar een grote rol in speelden. Mijn vader kwam uit Duitsland en mijn moeder uit Nederland. Ik realiseerde me opeens dat als ik met mijn moeder sprak, ik iets op een bepaalde manier zei, en als ik met mijn vader sprak, ik het op een andere manier zei. Beide manieren van zeggen waren doorgaans echter niet precies in overeenstemming met wat ik *wilde* zeggen. En toen besepte ik: er moet een ijkpunt zijn dat me helpt om te controleren of ik me goed heb uitgedrukt. Vóórdat je woorden gebruikt, ervaar je dus iets, merk je dus dat er iets bestaat. Je weet ook precies wat het is wat je opgemerkt hebt. Maar het heeft nog niet de vorm van een woord aangenomen, het is nog pure geest. Je hebt echter woorden nodig om het met de ander te delen. Bij een socratisch gesprek, waar iedereen immers genuïn *eigen* gewaarwordingen en verklaringen uitspreekt, moet je daar als leerkracht rekening mee houden.

Dat dat ook voor een ervaren leraar moeilijk is, realiseerde ik me een paar jaar geleden toen ik *Artificium* las. Redactielid Evert Roeleveld vertelde daar over een confrontatie met mij tijdens een scheikundeles in Heidelberg die ik jaren daarvoor, toen Evert nog student was, gaf. Er zou een goudgele stof in een petrischaaltje moeten ontstaan en daar zouden zich kristalletjes gaan

vormen. Tenminste, als je geduldig genoeg wachtte. Evert roerde er echter in met zijn spatel. Daardoor kon hij niet meer beleven dat er zomaar uit het niets langzaam iets prachtigs, schitterend

geels ontstond. Ik greep niet in, zei er ook niets van, maar kon kennelijk mijn gezicht niet beheersen. Heel wat jaren later schreef Evert in een artikel over vorming dat hij zich op dat moment schaamde dat hij zoiets moois teniet had gedaan. En ik als lezer en de toenmalige leraar schrok daarvan, want ik had met mijn gezichtsmimiek allesbehalve een schaamtegevoel teweeg willen brengen. Ik gunde hem alleen maar dat er in zijn petrischaaltje hetzelfde zichtbaar zou worden als in dat van de anderen, gunde hem dat hij dezelfde waardevolle ervaring als iedereen zou opdoen. Over inleven gesproken. Ik had me niet in Evert geleefd, maar in wat er verloren zou gaan!'

Bij de ander zijn

'Elke communicatie is ondoorgrondelijk', vat Peter zijn ervaringen samen. 'Mensen zijn immers totaal verschillend. We moeten ons inzetten voor goede communicatie en elkaar begrijpen. Dat vraagt om inleven en het gebruik van de juiste woorden. Daarin kun je je oefenen als je op de misverstanden gaat letten en er rekening mee houdt dat datgene wat je wilt zeggen niet vanzelfsprekend wordt opgevat zoals je het bedoelde. Communicatie waarbij je je goed in elkaar inleeft, is echt een wonder. Martin Buber noemt het "genade".'

Aan de bezoekers van de workshop heeft Peter ter afronding een stukje tekst uitgedeeld over Bubers 'Umfassungsidee': het belang van het 'bij de ander zijn' als het gaat om het kind dat wordt opgevoed. Volgens Peter kan 'Umfassung'

nauwkeurig worden vertaald met '(zich) inleven'. Buber stelt dat voor het leren van het kind een échte ontmoeting tussen leerkracht en leerling noodzakelijk is. De leerling moet hierbij een fundamentele verbondenheid met zijn of haar leerkracht ervaren. Hij baseert dit idee op wat gemeenschappelijk is aan alle mensen: dat ze elkaar nodig hebben om zichzelf te kunnen zijn. Inleven en de goede woorden vinden maken dat het kind voor de leerkracht toch bereikbaar is, hoe totaal anders het ook is dan de leerkracht zelf. Een belangrijke toevoeging van Buber is dat deze verbondenheid niet van de leerling verwacht kan worden, dus dat er sprake is van asymmetrische verbondenheid. Voor de leerling is het namelijk uitsluitend nodig dat hij of zij zich in de *zaak* verdiept die hij of zij moet leren. Het gaat er immers om dat de leerling de *zaak zelf* gaat begrijpen.

Reactie bezoeker**Vuur**

'Alleen vuur kan vuur ontsteken. Dat gaat door mijn hoofd als ik het terrein in Biezenmortel achter me laat. We mochten dat zelf doen in een workshop door iets te vertellen over de implementatie van exemplarisch onderwijs op onze basisschool in Oud-Beijerland. Collega's van andere scholen hebben ons weer een stapje verder geholpen door ervaringen te delen. Aandacht voor onderwijs (geven). Dat kwam ook naar voren in de lezingen die voor de nodige verdieping zorgden. Verrijkend, dat was het weer! En praktisch? Dat ook, want volgend cursusjaar hoop ik mijn leerlingen uit groep 7 zeker iets mee te laten maken van de twee exempels die ik heb meegemaakt: "Het stadspaleis" en "De opstand"!'
Marja van der Jagt, Eben-Haëzerschool, Oud-Beijerland

Marja van der Jagt